

РОЗДІЛ 1

СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО

І МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

УДК 330.341

Гурмак В. М.

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

СВІТОВІ ТЕНДЕНЦІЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ МОДЕЛЕЙ РОЗВИТКУ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНОГО БІЗНЕСУ (НА ПРИКЛАДІ ТНК ПІВДЕННОЇ КОРЕЇ)

Проаналізовано особливості системи взаємодії транснаціональних компаній та держави на прикладі Республіки Корея. Розглянуто еволюцію стратегій інноваційної діяльності транснаціональних компаній. Досліджено ключові особливості взаємодії держави та ТНК у процесі визначення та реалізації пріоритетних сфер інноваційної діяльності відповідно до змін технологічних укладів.

Ключові слова: економіка Південної Кореї, транснаціональні компанії, Форсайт-дослідження, інновації, технологічний уклад.

Постановка проблеми. Одна із найбільш значущих тенденцій розвитку світової економіки в сучасному світі – поглиблення взаємодії відтворювальних структур різних країн на різних рівнях і в різних формах, чому особливо активно сприяє діяльність транснаціональних компаній (ТНК). Глобалізація економічного життя суттєво вплинула на механізми створення технологічних переваг і функціонування інноваційної сфери і надалі – на елементи і структуру національних інноваційних систем. Усі стадії процесу створення і впровадження нових продуктів і технологій зазнали змін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Такі українські вчені, як Г.О. Андрощук та Н.В. Ямчук стверджують, що структурні зміни в українській економіці можливо здійснити за рахунок створення і поширення новітніх технологій шостого укладу. Вони вивчають моделі інноваційного розвитку в США, Німеччині, а також вважають показовим для України досвід Росії у реалізації державних програм з метою створення та розповсюдження нанотехнологій.

В.М. Геєць та Л.В. Шинкарук, вивчаючи вплив прямих іноземних інвестицій і діяльності ТНК на економіку країни-реципієнта, розділяють дві моделі створення транснаціональних корпорацій: негативну (залучення філій іноземних ТНК) і позитивну (створення власних транснаціональних корпорацій). На підставі своїх досліджень вони пояснюють низький рівень технологічного оновлення великих українських компаній, відсутністю довгострокової стратегії розвитку, що у першу чергу пов'язано з постійним перерозподілом власності на Україні протягом двох останніх десятиліть [4].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Останнім часом у публікаціях вітчизняних дослідників недостатньо аналізується досвід нових індустріальних країн, яким вдалося прискорити темпами здійснити модернізацію економічної моделі відповідно до вимог глобалізації.

Мета статті. Узагальнити та систематизувати напрями трансформації моделей розвитку транснаціонального бізнесу в Республіці Корея та екстраполювати висновки на можливість використання певного досвіду в Україні.

Викладення основного матеріалу. У розвитку стратегій діяльності транснаціональних компаній, а саме стратегій інноваційної діяльності, можна виділити декілька стадій.

Перша стадія (60–70 рр. ХХ століття) – глобалізація ринку – збігалася з нестримною експансією і проникненням транснаціональних корпорацій у найвіддаленіші куточки планети. Вся інноваційна робота виконувалася в країні базування материнської компанії, а потім експортувалася на зовнішні ринки у формі готової продукції.

Друга стадія (80–90 рр.) – глоболокалізація (Glocalization) – являє собою етап, на якому транснаціональні корпорації усвідомили недостатність моделі першої стадії для успішної конкуренції на регіональних ринках. Чисто глобалістська модель хоч і дозволяла істотно скорочувати витрати виробництва, однак не витримувала цінову війну на місцях. Як наслідок, транснаціональний бізнес зосередився на розробці спеціалізованих локальних рішень і випуску продукції, що відповідає вимогам та потребам конкретного місцевого ринку. У першу чергу мова йшла про адаптацію під обмежений бюджет споживачів з країн Третього світу (Індії, Бразилії, Китаю та ін.)

Третя стадія (90-ті рр. ХХ століття і до нашого часу) – локальна інновація – є поглибленням попереднього підходу. Замість експорту готових бізнес-ідей і продуктів в регіональні ринки відбувається повне перенесення цих процесів на місця, т.зв. модель «in country, for country». Транснаціональний бізнес більше не прагне переробляти готові рішення внутрішнього ринку під потреби регіонів, а створює продукти, що називається from scratch, з чистого аркуша, в тому вигляді, в якому вони будуть користуватися максимальним попитом в кожному конкретному регіоні.

Четверта стадія (наш час) – реверсивна інновація – це наступний етап розвитку моделі «in country, for country», на який вийшли лише самі гнучкі і перспективні американські корпорації. Нова модель називається «in country, for the world» і передбачає зворотню адаптацію ідей і готових продуктів, спочатку впроваджених і розроблених для потреб країн Третього світу, тобто реекспорт цих ідей і продуктів на власний ринок (у США та Європі).

Згідно з еkleктичною моделлю прямих іноземних інвестицій (ПІІ), існує чотири основні групи мотивів здійснення інвестицій за кордон:

- розширення (захоплення, утримання) зовнішніх ринків збуту;
- підвищення ефективності виробництва товарів і послуг шляхом створення закордонних філій (через зниження витрат, насамперед трудових і податкових);
- забезпечення доступу до іноземних ресурсів (сировини, кваліфікованих фахівців, інфраструктури);
- додавання принципово нових для фірми активів (зокрема, компаній з підрозділами НДДКР, що забезпечують розробку нових технологій).

Часто ці мотиви поєднуються. Можуть існувати і більш специфічні мотиви ПІІ. Наприклад, підприємці з менш розвинених країн часто за допомогою зарубіжних активів страхуються від втрат та можливої конфіскації їхнього бізнесу на батьківщині, як це і відбувалося з багатьма українськими ПІІ. Ще один варіант – підвищення переговорної сили компанії, оскільки лобістські можливості ТНК зазвичай більше тих, якими володіють національні компанії через можливість перших географічно маневрувати своїми активами.

Інвестиційна експансія ТНК за кордон здійснюється у різних формах. Двома базовими вважаються покупка існуючих фірм (злиття і поглинання, *merges and acquisitions*) та інвестиції «з нуля» (*greenfield*). Однак і в першому випадку зазвичай здійснюються інвестиції в модернізацію і розширення.

Інноваційний прорив в Південній Кореї стався завдяки придбанню зарубіжних технологій. Створення венчурних фондів спільно з японськими партнерами стало одним з ключових факторів розвитку системи інновацій. Незважаючи на те, що Південна Корея досі є країною, що переважно запозичує імпортні технології, уряд Південної Кореї активно підтримує великі інноваційні компанії. Крім того, патентна система країни визнана однією з найефективніших у світі.

Отже, у Південній Кореї спочатку модернізація була побудована на запозиченні зарубіжних технологій, яка відбувалася в різних формах: контракти «під ключ», ліцензування, консультативні послуги. Вивчення іноземного досвіду здійснювалося головним чином шляхом створення спільних венчурних фірм з японськими партнерами. Експерти зазначають, що у даний час, незважаючи на те, що Корея за багатьма високотехнологічними позиціями лідирує у світовому експорті, країна, як і раніше, багато в чому залежить від імпортної техніки з причини недостатнього розвитку власних базових технологій.

Передумовами лідерства в одній із найбільш інноваційних областей, якими є інформаційні комунікаційні технології, служить застосування як на національному, так і на корпоративному рівні найбільш ефективного інструменту визначення стратегічних перспектив інноваційного розвитку та виявлення технологічних проривів, здатних здійснювати максимально позитивний вплив на економіку і суспільство у довгостроковій перспективі – так звана концепція «Форсайт» (з англійської *Foresight* – «передбачення»). За останнє десятиліття Південна Корея набула солідного досвіду у технологічному передбаченні. Систематичні Форсайт-дослідження дозволили сформулювати ефективні стратегії розвитку

суб'єктів бізнесу і діяльності органів державної влади, підкріплені відповідною законодавчою базою. Незважаючи на те, що закон про науку в Кореї передбачає проведення загальнонаціонального технологічного Форсайта кожні п'ять років, окремі інститути йдуть далі і, виходячи з власних потреб, проводять подібні дослідження щороку. Можна говорити про те, що у Кореї Форсайт став одним із дієвих інструментів науково-технологічної політики різних суб'єктів національної інноваційної системи. У Кореї Форсайт розглядається, насамперед, як важливий елемент випереджувальних стратегій науково-технологічної діяльності та її раціонального фінансування.

З самого початку Форсайт-дослідження та їхні результати викликали пильний інтерес з боку приватного сектора в Південній Кореї. Великі ТНК з метою більш ефективного управління своїми зростаючими капіталовкладеннями в дослідження і розробки стали приділяти вказаною процесу підвищену увагу. Корейські промислові гіганти, зокрема Samsung і LG, сформували власні відділи технологічного Форсайта, у функції яких входять виявлення існуючих і перспективних можливостей, розробка корпоративних науково-технологічних стратегій. Особливо активно Форсайт-дослідження проводяться в компанії Samsung. Тут виявляють найбільш перспективні зароджуються технології, що володіють проривним потенціалом, і будують дорожні карти їх майбутнього розвитку, щоб потім сконцентрувати наявні ресурси навколо їх реалізації [8].

Дослідження ведуться транснаціональними корпораціями більш інтенсивно, ніж державними інститутами. Сфера проведення R&D залишається однією з галузей світової економіки, що швидко розвивається. Транснаціональні корпорації в пошуках менших витрат розміщують замовлення на R&D в країнах з найбільш розвинутою інфраструктурою досліджень. Виробництво багатьох товарів розміщується в азіатських країнах і середньо технологічна ніша стає все менш доступною для розвинених європейських країн.

Державна інноваційна політика як європейських, так і азійських країн пристосовується до нових реалій світової економіки. Модель, прийнята у невеликих європейських країнах, насамперед у країнах північної Європи, передбачає створення умов для залучення дослідних підрозділів транснаціональних корпорацій на національний дослідницький ринок. Найбільшого успіху на цьому шляху досягають країни, що створили мережу малих підприємств, які беруть участь як у дослідницькому, так і у впроваджувальному циклі. Ці підприємства отримують частину прибутку, створеного в інноваційній сфері транснаціональними корпораціями, і стають базою для зміни технологічних платформ національних підприємств.

У сучасних умовах держава вносить вагомий внесок у формування нового технологічного укладу (ТУ): вона знижує ризики, тим самим забезпечуючи реалізацію науково-технічних проєктів при нестачі попиту на їхні результати. Державна підтримка здійснюється у формі інвестицій, коштів освітніх центрів та інститутів венчурного фінансування. Інвестиційні виробничі програми, в яких реалізуються економічні інтереси різних макроекономічних суб'єктів, забезпечують і технічну, і економічну, і бюджетну, і соціальну ефективність, дозволяють подолати суперечності становлення нового ТУ.

При заміщенні технологічного укладу слабо-розвинені регіони отримують перевагу, оскільки для них не характерно обсягів капіталу в рамках застарілого ТУ. Такі регіони можуть орієнтуватися на вже накопичений інвестиційно-технологічний досвід розвинених регіонів, оптимізуючи склад створюваних технологічних ланцюжків. У складі інноваційних процесів можливі декілька типів імітаторів, що говорить про широке ринкове поширення інновацій від місця їх виникнення рівномірно за усіма напрямками.

Сьогодні, як зазначають багато дослідників, заходи податкового та інвестиційного стимулювання для залучення ТНК у національну економіку виявляються неефективними. Більш суттєвими з точки зору ТНК є рамкові умови інноваційної діяльності. Азіатська модель трансформації інноваційної сфери спирається на стимулювання змін відповідно до змін укладів технологічного розвитку. Концентрація і кооперація в рамках технологічної мережі, що створена і просувається японськими корпораціями в Азії, створила регіони, що також швидко розвиваються. Формування інноваційної економіки в найбільш успішних азіатських країнах і регіонах (Сінгапур, Гонконг, Шанхай, Тайвань) йде шляхом підтримки особливих економічних зон або територій пріоритетного розвитку. Заходи державного впливу в них пов'язані з нарощуванням фінансування дослідницької сфери, стимулюванням концентрації виробництва і створення центрів кооперації. Особливістю азіатської моделі є ставка на іноземних фахівців і поворотну міграцію фахівців в інноваційні зони. Розвиток в рамках регіональних точок зростання або регіональних інноваційних систем передбачає посилення міжрегіонального нерівності за доходами і по доступу до інфраструктури і послуг всередині країни. Регіональні анклавні виникнення яких пов'язане з логікою технологічного розвитку, автономні у виборі своїх дослідницьких пріоритетів, які не завжди узгоджуються з національно-науково-технічною політикою.

Отже, звертаючись до досвіду країн, що досягли серйозних результатів на шляху створення нового технологічного укладу, необхідно зазначити таке:

1) західні ТНК переносять свої інноваційні програми в країни, що розвиваються з метою використання їх потенціалу;

2) змінюється характер проектів ТНК, що реалізуються в цих країнах (йдеться про перехід від проектів з метою розробки модифікованих продуктів до проектів, спрямованих на розробку нових продуктів, призначених для споживачів країн, що розвиваються, які мають низькі доходи);

3) компанії з країн, що розвиваються переносять свої інновації і розробки в розвинені країни, щоправда необхідно відзначити, що цей процес тільки почався.

Екстенсивна модель розвитку економіки Південної Кореї на певному етапі трансформувалася в інтенсивну, що призвело до дійсно якісного зростання та формування високорозвинутої економіки. Тим не менш для країн, що розвиваються, особливо з обмеженими ресурсами, як в Кореї, екстенсивна модель, заснована на мобілізаційній ролі держави і обмеженнях фінансово-банківської самостійності приватного сектора, не втрачає і зараз своєї актуальності. Модель «The Growth Accounting» визнана у світі як універсальна, оскільки заснована на додаткових вкладеннях капіталу і праці. У Південній Кореї це досягалось

за рахунок масованого залучення прямих іноземних інвестицій і отримання від розвинених країн, насамперед США, величезної пільгової економічної допомоги. По'єднаний з корейською системою управління (з жорсткою дисципліною праці, що досягається консенсусом взаємин підприємців з профспілками) і з чітким державним розподілом ресурсів, іноземний капітал був ефективним фактором виходу Кореї зі стану слабо-розвинутою країни.

Успіхи Південної Кореї в експорті, які вивели її на початку XXI століття на одинадцяте місце в світі серед найбільших торгових країн, базувалися на масовому виробництві великої кількості товарів, що не вимагають великих технологічних витрат. Однак збільшення вартості продукції, особливо вартості праці, змушують південнокорейські компанії випускати більш якісні та складні товари, тим самим підвищуючи свою конкурентоспроможність. Корпорації зайняли провідні позиції в технічно передових і прибуткових галузях промисловості, в основному орієнтованих на експорт: 17,6% зайнятих на великих Південнокорейських ТНК виробляли понад 40% промислової продукції [5; 6]. Дуалістичність виробничої структури, що розпадається на експортний і неекспортний сектори, підкріплювалася дуалістичністю фірмової ієрархії, коли вихід на зовнішній ринок практично був монополізований чеболями.

Уряд і міністерства Південної Кореї ще у 2009 р. визначили 5 директив, які стосуються спрямування розвитку національної економіки на перспективу. Перший напрям полягає в тому, що розвиток буде зосереджено на захопленні та активізації різних «креативних і піонерських пошуків/дослідницьких робіт та розробок» / НДДКР /, а також на діяльності зі створення у країні цілої системи по «вирощуванню» талановитих фахівців. Уся ця творча наукова діяльність повинна бути доповнена міжнародною співпрацею, залученням висококваліфікованих іноземних фахівців для отримання більш цінних результатів у кожному секторі досліджень.

Інші напрями включають зміцнення ролі науки в країні і досягнення цілей популярного нині у Південній Кореї «зеленого зростання» / економічного розвитку без шкоди для природи. Усе це за допомогою інновацій в науковому комплексі країни має забезпечити стабільний розвиток Південної Кореї. При цьому тут не виключають появи у ході процесу різних нових викликів для південнокорейської економіки, подолання яких забезпечить додаткові нові можливості для зростання.

У 2013 році урядом Південної Кореї було розроблено трирічний план реформ, який полягає у розвитку «креативної економіки». Він передбачає набір заходів зі стимулювання підприємництва і полегшення залучення фінансування стартапів, причому наголос робиться на поширенні досягнень у сфері інформаційних і комунікаційних технологій на інші галузі економічної діяльності. Так, уряд запускає все нові схеми фінансування. Наприклад, у 2014 році держфонд виділив \$4 млрд, більша частина такої фінансової підтримки йде на співфінансування венчурних інвестицій, збільшуючи їх обсяг до семи разів [7]. Фінансова підтримка з боку держави сприяла тому, що в престижному сеулському районі Каннамгу швидкими темпами створюються бізнес-інкубатори і акселератори. Деякі з них наслідують конкурувати за багатобіжними стартапами з центрами в структурі чеболів. Останній недержавний проект був запу-

щений Google, який цього року заснував Samsung Seoul, що став базою для восьми зі 150 місцевих стартапів. Частина нових проектів отримала фінансування від держави та консультації, також це інвестиції від Migu 180, некомерційного венчурного фонду, заснованого кораблебудівним холдингом Hyundai Heavy Industries. Південна Корея вже увійшла в п'ятірку найбільших розробників додатків для Android, в останні чотири роки кількість IT-стартапів збільшувалася в середньому на 10% на рік [7]. Усі ці заходи спрямовані на те, щоб полегшити створення нових бізнесів і компаній, серед них – податкові пільги для інвесторів-«янголів» (що вкладають гроші в компанії на ранній стадії їх діяльності), полегшення отримання віз іноземними підприємцями, державні кредити і технопарки для стартапів. Крім того, передбачено низку заходів щодо поліпшення ділового клімату в цілому, включаючи зниження бюрократичних бар'єрів у таких ключових секторах, як охорона здоров'я, освіта, фінанси, туризм та програмне

забезпечення. На нашу думку, Південна Корея і досі була привабливим місцем для інвестицій чи через вкладення в компанії, пов'язані з чеболями, чи в компанії з інших галузей, таких як охорона здоров'я та роздрібна торгівля.

Висновки і пропозиції. Транснаціональні корпорації уже мають свої розроблені стратегії, ринки збуту та постійно шукають нові шляхи розширення для максимізації своїх прибутків та монополізації у своїх сферах. Розвиток нових ринків і потреба у створенні більш ефективних форм господарювання актуалізує необхідність формування організаційних нововведень особливо великими суб'єктами господарювання, такими як ТНК, що є відмінною рисою становлення шостого технологічного укладу порівняно з попередніми. Ці особливості повинні бути прийняті до уваги Україною, оскільки вона також входить у сферу інтересів ТНК з метою досягнення високих результатів у реалізації програм інноваційного розвитку нашої держави.

Список літератури:

1. Авдеева А. ТНК в современном мире как фактор осуществления глобализации мировой экономики [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://cyberleninka.ru/article/n/tnk-v-sovremennom-mire-kak-faktor-osuschestvleniya-globalizatsii-mirovoy-ekonomiki>.
2. Андрощук Г.О., Ямчук А.В. Нанотехнології у XXI столітті: стратегічні пріоритети та ринкові підходи до впровадження. – К. : Державне агентство з питань науки, інновацій та інформатизації України, 2011. – 275 с.
3. Бак Г.А. Инновационные стратегии транснациональных корпораций в отдельных секторах мирового хозяйства // Креативная экономика. – 2013. – № 7(79). – С. 48-52 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.creativeconomy.ru/articles/29228/>.
4. Геєць В.М., Шинкарук Л.В. Структурні зміни та економічний розвиток України. – К. : НАН України, 2011. – 696 с.
5. Biggest transnational companies [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economist.com/blogs/graphicdetail/2012/07/focus-1>.
6. Global 500 FORTUNE [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://fortune.com/global500/>.
7. Biggest transnational companies : за дан. Focus // The economist – 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economist.com/blogs/graphicdetail/2014/07/focus-1>.
8. Park B. Korean Technology Foresight for S&T Policy Making. Paper for Second International Seville Seminar on FTA: Impacts on Policy and Decision Making, 28-29 Sept. 2006.

Гурмак В. М.

Киевский национальный экономический университет имени Вадима Гетьмана

МИРОВЫЕ ТЕНДЕНЦИИ ТРАНСФОРМАЦИИ МОДЕЛЕЙ РАЗВИТИЯ ТРАНСНАЦИОНАЛЬНОГО БИЗНЕСА (НА ПРИМЕРЕ ТНК ЮЖНОЙ КОРЕИ)

Резюме

Проанализированы особенности системы взаимодействия транснациональных компаний и государства на примере Республики Корея. Рассмотрена эволюция стратегий инновационной деятельности транснациональных компаний. Исследованы ключевые особенности взаимодействия государства и ТНК в процессе определения и реализации приоритетных сфер инновационной деятельности в соответствии с изменениями технологических укладов.

Ключевые слова: экономика Южной Кореи, транснациональные компании, Форсайт-исследования, инновации, технологический уклад.

Gurmak V. M.

Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

GLOBAL TRENDS OF TRANSFORMING BUSINESS MODELS OF TRANSNATIONAL BUSINESS (ON THE EXAMPLE OF SOUTH KOREA MULTINATIONALS)

Summary

In this article the features of the system of interaction TNCs and the government by example of South Korea are analyzed. The evolution of innovation strategies of TNCs are considered. The key features of interaction between government and TNCs in the process of definition and implementation of priority innovation spheres in accordance with the changes in the modes of technological development.

Keywords: economy of South Korea, TNCs, Foresight-research, innovation, technological mode.